

Polisens användning av skriftliga berättelser från misstänkta i snatteriutredningar

Initiativen

Polismyndigheten i Uppsala län (4766-1999)

Med anledning av en anonym anmälan avseende användningen av blankett för utredning av snatterier vid Polismyndigheten i Uppsala län beslutade chefsJO Eklundh att ta upp saken till utredning som ett initiativärende.

Blanketten, som var avsedd att sändas till den som kunde misstänkas för snatteri, var utformad på sådant sätt att den misstänkte genom att erhålla denna underrättades om brottsmisstanken. På blanketten fanns vidare särskilda utrymmen där den misstänkte kunde lämna uppgift om sin inställning i skuldfrågan samt ange om han var villig att ta emot strafföreläggande. Det fanns också utrymmen för angivande av önskemål om försvarare och om kompletterande utredning samt för erkännande av att den misstänkte hade tagit del av samtliga handlingar i ärendet. Blanketten skulle undertecknas av den misstänkte.

Polismyndigheten i Stockholms län (1849-2000)

I samband med en inspektion vid Polismyndigheten i Stockholms län, City polismästardistrikt, närpolisområde Klara, den 2–4 maj 2000 framkom att myndigheten ibland använde sig av en särskild blankett vid utredning av snatterier. Blanketten var i princip utformad på samma sätt som den blankett som användes av Polismyndigheten i Uppsala län. Stockholmspolisens blankett hade emellertid härutöver ett utrymme för angivande av målsägandens ersättningsyrkanden. Jag beslutade att ta upp också användningen av denna blankett till utredning som ett initiativärende.

Utredningsåtgärder

Ärendet dnr 4766-1999 remitterades till Polismyndigheten i Uppsala län för upplysningar och yttrande om bakgrunden till blankettens tillkomst och om hur länge den använts. Polismyndigheten (länspolismästaren AA) kom in med ett yttrande. Ärendet remitterades därefter till Rikspolisstyrelsen för yttrande.

Ärendet dnr 1849-2000 remitterades till Rikspolisstyrelsen med begäran om yttrande samtidigt med yttrandet i ärendet dnr 4766-1999.

Rikspolisstyrelsen (rikspolischefen BB) kom in med ett yttrande till vilket hade fogats ett yttrande från Polismyndigheten i Stockholms län (tf. länspolismästaren CC).

Utredningens resultat

AA (4766-1999)

Polismyndigheten i Uppsala län har använt en blankett när de gäller snatterier. Blanketten togs i bruk någon gång 1990 eller 1991 ... Den misstänkte har fått lämna en skriftlig berättelse på denna blankett. Till den aktuella blanketten har skickats med en blankett där den misstänkte fått kompletterande upplysningar utöver det som står på frågeformuläret. Blanketten har endast sänts ut när bedömningen varit den att det rör sig om ett klart fall av snatteri och gärningsmannen varit över 18 år när brottet förövats.

Blanketten har använts i vart fall sedan 1991 inom dåvarande Polismyndigheten i Uppsala i stor omfattning. Blanketten har sedan i minst lika stor omfattning använts inom Polismyndigheten i Uppsala län fram till oktober månad 1999. Efter den 1 oktober 1999 har snatteriärendena fördelats inom Uppsala kommun på fem närpolisområden mot tidigare ett område. Två områden har inte börjat och använt aktuell blankett. Undersökningsledare och utredare, som har använt aktuell blankett har mycket god erfarenhet av förfarandet. De anser att rättssäkerheten är lika hög, som vid ett vanligt förhör. Den misstänkte har god tid på sig att besvara de frågor, som finns på blanketten.

Slutdelgivning enligt RB 23:18 har gått till på det viset att kopia på samtliga handlingar i ärendet har översänts till den misstänkte. Om den misstänkte kryssar i frågan "jag har tagit del av samtliga handlingar och påfordrar ingen ytterligare utredning" så har detta ansetts uppfylla kraven på delgivning. I de fall den misstänkte påfordrar ytterligare utredning kommer denna komplettering att delges honom innan ärendet överförs till åklagare.

Polismyndighetens bedömning

Användande av aktuellt förfarande har medfört stora rationaliseringsvinster, eftersom en stor del av länets anmälningar med känd gärningsman är just snatterier. Enligt förundersökningskungörelsens 8 § finns angivet "I stället för förhör hålles må skriftlig berättelse infordras". Enligt RB 23:18 finns i inledningen angivet "Då förundersökningen kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, skall han, då han hörs, underrättas om misstanken". Detta med att den misstänkte hörs har av polismyndigheten tolkats analogt med att den misstänkte får avge en skriftlig berättelse och därmed har det även ansetts rätt att den misstänkte blivit delgiven misstanken skriftligen. Såvitt polismyndigheten kan utläsa av gällande lagstiftning är det inte angivet att delgivning av misstanke skall ske muntligen.

Förfarandet med att den sk slutdelgivningen sker i samband med den skriftliga berättelsen har ansetts mindre lämplig ur flera synpunkter. Den främsta anledningen är att utredaren ej vet om det erfordras ytterligare utredningsåtgärder när den misstänkte delges utredningen. Delgivning i samband med den skriftliga berättelsen sker ej längre. Polismyndigheten har för avsikt att förbättra aktuella blanketter med åtgärder enligt bilaga (här utesluten).

CC (1849-2000)

Bakgrund

Upplysningar har inhämtats från City polismästardistrikt.

City polismästardistrikt genom polisintendent DD har uppgett bl.a. följande. Blanketten är inte någon ny företeelse inom polisen. Olika former av blanketten har

förekommit på flera ställen i landet. Den nu aktuella blanketten kommer från Klara närpolisområde och skall ha tagits fram någon gång under år 1986/87 hos den dåvarande polismyndigheten och sedan "gått i arv". Enligt obekräftade uppgifter har blanketten ursprungligen tagits fram efter samråd med åklagarmyndigheten. Enligt ansvariga för utredningsverksamheten är man av den uppfattningen att blanketten endast ska kunna skickas hem till den misstänkte i de fall polisman varit på platsen för händelsen och fått identiteten klarlagd. I de fall en butikskontrollant via en butik där snatteriet skett skickat en skriftlig anmälan till polisen utan att polisen varit på plats bör blanketten inte skickas till berörd person. Det förekommer dock att blanketten används som mall vid telefonförhör o.dyl. för att inte glömma bort någon uppgift under förhöret. City polismästardistrikt har beslutat att blanketten inte får användas i avvaktan på JO:s beslut.

Rättslig reglering

Enligt 23 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken (RB) skall förundersökning inledas så snart det, på grund av angivelse eller av annat skäl, finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. Syftet är bl.a. att utvärdera om brott har begåtts och att klarlägga vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl för åtal föreligger.

Sådan förundersökning behöver, enligt 22 §, inte genomföras, om det ändå finns tillräckliga skäl för åtal och det gäller brott som inte kan antas föranleda annan påföljd än böter, s.k. förenklad utredning.

Möjlighet att använda förenklad utredning har funnits sedan RB:s tillkomst. Det framhölls i dess förarbeten att lagrummet var avsett att tillämpas på fall där det var helt klart vem som var gärningsman och någon särskild utredning inte behövdes. (Processlagberedningen s. 295). I samband med att bestämmelsen ändrades 1995 uttalades i propositionen bl.a. skillnaden mellan ett förenklat förfarande utan förundersökning och en formell förundersökning. Det som i praktiken skiljer är att förundersökningsprotokoll inte behöver upprättas vid det förenklade förfarandet och att den misstänkte inte behöver få del av utredningen enligt 23 kap. 18 § RB och formellt inte behöver delges misstanke. JO har dock uttalat att en underrättelse om misstanke skall lämnas vid en förenklad utredning (JO dnr 2569-1996).

JO har i beslut (dnr 4538-1998) uttalat att det förenklade förfarandet är väl lämpat för utredning direkt på platsen av enkla iakttagbara och ostridiga händelseförlopp där bedömningen av de subjektiva rekvisiten typiskt sett inte vållar några svårigheter. Men att förenklat utredningsförfarande typiskt sett framstår som en ur rättssäkerhetssynpunkt otillfredsställande metod för att utreda butiksnatterier.

Enligt 8 § förundersökningskungörelsen (1947:948) (FUK) framgår att skriftlig berättelse får infordras i stället för förhör. Bestämmelsen tillkom efter förslag från den s.k. trafikmålskommittén (SOU 1967:59).

Kommittén anförde bl.a. följande a.a. s. 139.

Även om svårigheterna att överföra förhørsformen skriftlig berättelse från trafikmål till andra brottmål ej skall underskattas, kan således systemet säkerligen i viss omfattning även brukas utanför trafikområdet. I de fall där polismän är direkt inblandade t.ex. i fråga om våldsam motstånd och våld mot tjänsteman, bör som regel polismannen vid avrapporteringen skriftligen berätta om händelsen på ett sådant sätt att berättelsen sedan direkt kan mångfaldigas och biläggas förundersökningsprotokollet. Vid butiksnatterier hörs som regel butikskontrollanten som vittne. Kontrollanten skriver efter varje ingripande en skriftlig berättelse angående händelseförloppet. Berättelsen sänds därefter till polismyndigheten. Förhørsformen bör dock endast komma ifråga beträffande målsäganden och vittnen. Vid utredningar av ordningsföreseelser, t.ex. vissa överträdelser av reglerna i allmänna ordningsstadgan torde dock den misstänktes uppfattning med fördel kunna inhämtas genom skriftlig berättelse. I grövre brottmål torde man i allmänhet ej annat än undantagsvis kunna tillämpa detta förfaringsätt. Som exempel på en sådan undantagssituation kan anges när svar önskas på en viss bestämd sak. Ofta är annars frågeställningarna i dessa mål allt för invecklade. Kommittén är som sagt positiv till en ökad användning av skriftliga berättelser i utredningsarbetet. Ej obetydliga

tidsvinster torde kunna erhållas. Kommittén anser inte att det i RB finns någon bestämmelse som hindrar en sådan utveckling. Utvidgning av systemet med skriftliga berättelser anses motiverad med hänsyn till de positiva erfarenheterna under försöksverksamheten och bör föranleda en ändring i förundersökningskungörelsen. Skriftlig berättelse bör enligt kommitténs mening få införas i alla de fall, där så anses lämpligt. Det är angeläget att polisen ges möjlighet att använda förfarandet i alla de fall, där den bedömer möjligheten att få ett godtagbart resultat som gynnsamma. Detta innebär självfallet att liksom för närvarande även komplettering av förhör sker genom skriftlig berättelse.

JO har i beslut (1997/98 s. 159) redovisat sin syn på möjligheterna att inhämta skriftliga berättelser från misstänkta. Han uttalade där att ett sådant förfarande kan tillämpas endast om sakförhållandena är okomplicerade, och att det praktiska användningsområdet för ett sådant handlande därför torde vara begränsat.

Bedömning

Av den aktuella blankettens text framgår att blanketten använts till att skriftligt underrätta den berörde personen om misstanke om snatteribrott och låta denne inkomma med vissa begärda uppgifter. Enligt polismyndigheten kan det sistnämnda betraktas som en skriftlig berättelse.

Väsentligt för bedömningen om rättsliga förutsättningar föreligger för användande av blanketten är hur blanketten använts. Av texten i blanketten framgår att den är avsedd att användas i samband med förundersökning. Den aktuella blanketten är inte knuten till ett visst snatteriärende. Det går därför inte utifrån blanketten avgöra hur komplicerade ärenden blanketten använts i och inte heller om blanketten använts vid förenklad utredning eller i stället för förhör inom ramen för en förundersökning. Av de uppgifter som lämnats av City polismästardistrikt framgår dock att blanketten använts på så sätt att den sänts hem till den för snatteri misstänkte personen i de fall polis varit på brottsplatsen och fått identiteten klarlagd. För att effektivisera handläggningen och undvika omfattande merarbete har blanketten sedan använts självständigt, i stället för förhör vid förundersökning. Det skulle medföra stora olägenheter ur effektivitetssynpunkt om inte nämnda förfarande skulle kunna tillämpas.

De förutsättningar som trafikmålskommittén anför ovan och särskilt JO:s uttalanden antyder, enligt myndighetens mening, att förfarandet att använda blanketten i stället för förhör vid snatteribrott anses olämpligt. Möjligen skulle blanketten kunna användas som komplement till förhör.

Myndigheten kan dock konstatera, att bestämmelsen i FUK 8 § om inhämtande av skriftlig berättelse inte innehåller föreskrifter om när bestämmelsen kan tillämpas. Det föreskrivs endast att skriftlig berättelse får införas i stället för att förhör hålls. Någon formell lagstiftningsbegränsning att använda blanketten på det sätt som myndigheten gjort anser myndigheten därför inte föreligga.

Den delen av blanketten som rör underrättelse av misstanke om snatteribrott bör dock justeras. Enligt JO bör den misstänkte, av rättssäkerhetsskäl och praktiska skäl, normalt underrättas om misstanken vid ett muntligt förhör även då ett skriftligt förfarande enligt FUK 8 § används, JO 1997/98 s. 164. Polismyndigheten föreslår att ett fält inrättas på blanketten där det finns en möjlighet att i undantagsfall, då omständigheterna är helt okomplicerade i det enskilda fallet, lämna underrättelse om misstanke.

Avslutningsvis vill myndigheten tillägga att det, på grund av den stora ärendetillströmningen som finns rörande snatteribrott, skulle medföra avsevärda olägenheter ur effektivitetssynpunkt, om blanketten inte skulle kunna användas på så sätt myndigheten tidigare gjort. En lagändring bör då i så fall ske. Den aktuella blanketten kommer dock inte att användas av myndigheten i avvaktan på JO:s beslut.

BB (4766-1999 och 1849-2000)

Utredning

Polismyndigheten i Uppsala län

Av Polismyndighetens i Uppsala län yttrande framgår hur blanketten används inom myndigheten och myndighetens bedömning av de frågor som ställs i remissen.

I korthet kan följande sägas om blankettens användning. I stället för att kalla den misstänkte i ett snatteriärende till förhör skickas en blankett till denne. På blanketten finns utrymme för personuppgifter, berättelse, uppgift om inställning till gärningen som sådan och till frågan om strafföreläggande, önskemål om försvarare, önskemål om kompletterande utredning, ekonomiska uppgifter och underskrift. Enligt blankettens utformning används den också för underrättelse om misstanke om snatteri. Kopia av samtliga handlingar i ärendet bifogas blanketten och, om den misstänkte inte påfordrar ytterligare utredning, anses s.k. slutdelgivning ha skett. Utredningen kan, sedan blanketten har återsänts till myndigheten, anses slutförd och uppgifterna ligga till grund för lagföring. Blanketten har inte använts när den misstänkte är under 18 år och bara i klara fall av snatteri.

JO har tidigare tagit upp frågor om användning av blanketter och inhämtande av skriftliga uppgifter under förundersökningar. I ärendet JO 1997/98 s. 159, som avsåg utredning i trafikbrottsärenden, uppgav Polismyndigheten i Uppsala att den inte ansåg att underrättelse om misstanke kunde ske skriftligen och att man därför hade slutat att använda blanketter för det ändamålet.

Polismyndigheten i Stockholms län

Rikspolisstyrelsen har inhämtat yttrande från Polismyndigheten i Stockholms län där sättet för användningen framgår.

Rikspolisstyrelsens synpunkter

Rikspolisstyrelsen vill inledningsvis, som i tidigare yttrande (JO dnr 5438–1998 [snattefonärendet]), framhålla vikten av att polisens brottsutredande verksamhet, med bibehållna krav på rättssäkerhet, effektiviseras i så stor utsträckning som möjligt. Det hänger samman med att kraven på Polisen ständigt ökar samtidigt som resurserna inte ökar i motsvarande grad. En smidig handläggning av enklare mål ger mer resurser till de svårare målen. Det aktuella förfarandet med användande av blankett har också enligt Polismyndighetens i Uppsala län yttrande lett till stora rationaliseringsvinster för myndigheten.

Rikspolisstyrelsen yttrar sig i det följande om tillåtligheten och lämpligheten av att, i stället för förhör, använda sig av en skriftlig berättelse från den misstänkte i ett snatteriärende. Styrelsen lämnar också synpunkter på frågor om s.k. slutdelgivning.

Skriftlig berättelse

Det normala tillvägagångssättet för att få uppgifter från en person i en brottsutredning är genom förhör enligt 23 kap. 6 § rättegångsbalken. I stället för att förhör hålls får skriftlig berättelse inforas (8 § förundersökningskungörelsen [1947:948]). Det finns inte några formella hinder mot att skriftlig berättelse inforas också från den misstänkte och att den misstänkte då underrättas om misstanken enligt 23 kap. 18 § första stycket rättegångsbalken (se bl.a. JO 1997/98 s. 159). Det är i stället en lämplighetsfråga i vilken utsträckning metoden kan användas. Man kan inte generellt uttala att förfarandet är olämpligt vid vissa brott (JO dnr 4617-1999, som avsåg skriftlig berättelse från målsägande och vittnen). JO har i det först nämnda ärendet uttalat att ett förfarande med att inhämta uppgifter från den misstänkte endast i skriftlig form kan tillämpas endast om sakförhållandena är okomplicerade och att det praktiska användningsområdet för ett sådant förfarande därför torde vara begränsat.

Utredningen om själva händelseförloppet vid snatterier är i de flesta fall relativt okomplicerad. Skäl att kalla till förhör för att klarlägga dessa förhållanden behöver därför normalt inte föreligga. Det saknas vidare anledning att utgå från att den

misstänkte skulle ha svårt att skriftligen redogöra för det inträffade. Han eller hon får med skriftlig berättelse tid på sig att i lugn och ro beskriva händelseförloppet. Ibland, t.ex. när det är oklart om fullbordanspunkten uppnåtts, kan det emellertid finnas skäl att hålla ett förhör med den misstänkte. Även i andra situationer som har mer med gärningsmannen att göra, t.ex. språksvårigheter eller ålder, kan det också finnas anledning att kalla till förhör.

I ett snatteriärende måste också frågan om den misstänktes uppsåt redas ut. Det låter sig sägas att förutsättningarna att göra detta är bättre genom förhör än genom skriftlig berättelse. I många fall torde det emellertid också kunna räcka med en skriftlig berättelse. Problemen skall inte underskattas, men inte heller överdrivas.

En effekt av användningen av förfarandet med skriftlig berättelse blir i många fall att den misstänkte inte kommer i personlig kontakt med någon polis. Detta kan, som JO har gjort i snattefonärendet, kritiseras, men å andra sidan besparas den misstänkte omaklet med att underkastas ett polisförhör.

Av det sagda framgår att det måste ske en bedömning i det enskilda fallet om det är lämpligt med en skriftlig berättelse vid utredning av snatterier. Rikspolisstyrelsen anser därför att förfarandet inte bör användas slentrianmässigt men att det inte heller bör generellt förkastas.

Slutdelgivning

Innan åtal beslutas skall en s.k. slutdelgivning ske. Detta regleras i 23 kap. 18 § första stycket fjärde meningen rättegångsbalken. Hela första stycket lyder:

Då förundersökningen kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, skall han, då han hörs, underrättas om misstanken. Den misstänkte och hans försvarare har rätt att fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som har förekommit vid undersökningen. De har vidare rätt att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt. Underrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligt rådrum skall beredas dem. Åtal får inte beslutas, innan detta har skett.

Underrättelsen som avses i fjärde meningen (s.k. slutdelgivning) behöver inte delges enligt delgivningslagen (1970:428) när fråga är om brott för vilket inte är föreskrivet svårare straff än fängelse sex månader, dvs. bl.a. snatteri. Underrättelsen får sändas med posten om det inte av särskilda skäl kan antas att adressaten inte skulle få underrättelsen därigenom (12 a § förundersökningskungörelsen). Slutdelgivning kan ske först när utredningen är slutförd och kan redovisas i sin helhet för den misstänkte. I enkla brottsutredningar kan det ibland ske redan vid det första förhöret med den misstänkte. Det torde dock knappast vara möjligt att slutdelge redan i samband med att polisen infordrar en skriftlig berättelse från den misstänkte, eftersom utredningen då inte är slutförd. Polismyndigheten i Uppsala län har också förklarat att blankettens utformning skall ändras så att den inte längre omfattar frågan om slutdelgivning.

Blankettens utformning

Ett beslut om att inleda förundersökning skall enligt 1 a § förundersökningskungörelsen sättas upp särskilt eller antecknas i akten. Om sådan dokumentation inte finns på någon annan handling i akten, bör blanketterna kompletteras i den delen. Rikspolisstyrelsen anser i övrigt att det inte finns skäl att standardisera användningen genom en centralt framtagna blankett.

I ett beslut den 16 februari 2001 anförde *chefsJO Eklundh* följande.

Den rättsliga regleringen

Allmänt om förundersökning

De grundläggande reglerna om förundersökning finns i 23 kap. rättegångsbalken (RB) och förundersökningskungörelsen (1947:948) (FUK). Förundersökning skall

inledas så snart det, på grund av angivelse eller av annat skäl, finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats (23 kap. 1 § första stycket RB). Förundersökning inleds av polismyndigheten eller åklagaren (23 kap. 3 § första stycket RB).

En polisman får redan innan förundersökning har hunnit inledas hålla förhör och vidta andra utredningsåtgärder som är av betydelse för utredningen, s.k. primärutredning (23 kap. 3 § tredje stycket RB). Mer detaljerade regler om primärutredning finns i 3 a § FUK. En polisman, som ingriper mot ett brott eller annars kommer till platsen för ett brott eller tar upp anmälan om ett brott, skall enligt denna bestämmelse vidta de utredningsåtgärder som är möjliga, även om förundersökning inte hunnit inledas. Utredningen skall om möjligt färdigställas direkt på plats. Vidtagna åtgärder skall så snart som möjligt anmälas för den som har rätt att leda förundersökning rörande brottet.

När förundersökningen har kommit så långt att någon skäligen misstänks för brottet, skall han, då han hörs, underrättas om misstanken (23 kap. 18 § första stycket RB). Enligt samma lagrum har den misstänkte och hans försvarare vidare rätt att fortlöpande, i den mån det kan ske utan men för utredningen, ta del av vad som har förekommit vid förundersökningen. De har också rätt att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt. Underrättelse härom skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligen rådrudd skall beredas dem. Åtal får inte beslutas innan detta har skett.

I samband med att den som skäligen misstänks för brott underrättas om misstanken skall han enligt 12 § FUK erhålla underrättelse om att en för brott misstänkt person är berättigad att redan under förundersökningen anlita biträde av försvarare samt att under vissa förutsättningar offentlig försvarare kan förordnas.

Skriftlig berättelse

Under en förundersökning får förhör hållas med var och en som antas kunna lämna upplysningar av betydelse för utredningen (23 kap. 6 § rättegångsbalken). Av 8 § FUK framgår att man i stället för att hålla förhör får infordra en skriftlig berättelse.

Bestämmelsen i 8 § FUK fick sin nuvarande lydelse efter ett förslag från Trafikmålskommittén i dess andra delbetänkande Förundersökning (SOU 1967:59). I detta behandlades bl.a. frågan om inhämtande av skriftliga berättelser under en förundersökning. Kommitténs uttalanden avsåg i första hand handläggningen av trafikmål. Kommittén väckte emellertid frågan om inte systemet skulle kunna användas också i andra utredningar. Det kan i detta hänseende hänvisas till de uttalanden av kommittén som återges i Polismyndighetens i Stockholms län yttrande (se s. 138 f. i betänkandet).

Bedömning

Av utredningen framgår att syftet med de av polismyndigheterna använda blanketterna för snatteriutredningar är att utredningen, med undantag endast av något enstaka moment, skall genomföras i skriftlig form. Jag kommer i det följande

att under särskilda rubriker behandla frågorna om skriftlig delgivning av misstanke och inhämtande av skriftlig berättelse från den misstänkte, fastställandet av den misstänktes identitet och slutdelgivning.

Användning av skriftlig delgivning av misstanke och skriftlig berättelse i snatteriutredningar

Frågan om infordrande av en skriftlig berättelse som ersättning för förhör under förundersökning regleras som nyss nämnts i 8 § FUK. Denna bestämmelse anger emellertid inte närmare i vilka fall skriftlig berättelse får infordras. Det är således en lämplighetsfråga i vilken utsträckning metoden skall användas.

Trafikmålskommittén har i denna fråga uttalat bl.a. att metoden i allmänhet bör komma i fråga endast beträffande målsägande och vittnen. Vid utredningar av ordningsföreseelser, t.ex. vissa överträdelser av reglerna i allmänna ordningsstadgan (numera ordningslagen [1993:1717]), torde emellertid enligt kommittén den misstänktes uppfattning med fördel kunna inhämtas genom skriftlig berättelse. Kommittén ansåg däremot att metoden i allmänhet inte kunde användas annat än undantagsvis när det var fråga om grövre brottmål. Som exempel på en sådan undantagssituation nämndes att svar önskades på en viss bestämd sak. I övrigt var enligt kommittén frågeställningarna i sådana mål ofta alltför invecklade.

Jag har i ett tidigare ärende (JO 1997/98 s. 159), som avsåg den dåvarande Polismyndigheten i Uppsala, redovisat min syn på möjligheterna att inhämta skriftliga berättelser från misstänkta. Jag konstaterade därvid att regeln i 8 § FUK gör det möjligt att under en förundersökning inhämta uppgifter i skriftlig form från den misstänkte samt att det uppenbarligen har förutsatts att misstankedelgivning enligt 23 kap. 8 § första stycket RB skall kunna ske skriftligen i samband med att berättelsen infordras. Jag framhöll emellertid att ett sådant förfarande förutsätter att sakförhållandena i ärendet är okomplicerade och att det praktiska användningsområdet för förfarandet därför, även inom de snäva ramar som Trafikmålskommittén har angett, torde vara begränsat. Sammanfattningsvis konstaterades i beslutet att såväl rättssäkerhetsskäl som praktiska skäl talar för att den misstänkte normalt delges misstanken vid ett muntligt förhör.

I det s.k. snattefonbeslutet (JO 2000/01 s. 137) har jag behandlat de problem som föreligger vid utredningen av butikssnatterier (s. 166 f.). För att man skall kunna ta ställning till om ett stöldbrott har förekommit är det nödvändigt att utreda dels om det i objektivet hänseende har förekommit något som kan kvalificeras som ett olovligt tillgrepp, dels om den misstänkte har haft uppsåt att tillägna sig det tillgripna. Som närmare utvecklas i beslutet är utredningen av butikstillgrepp förenad med särskilda svårigheter i båda dessa hänseenden. Såvitt gäller snatteri tillkommer att försök till sådant brott är straffritt. En särskild komplikation är här att gränsdragningen mellan stöld och snatteri inte bestäms enbart av det tillgripnas värde utan också av andra omständigheter av mångskiftande slag. Erfarenheter från det praktiska rättslivet visar att det i fråga om butikstillgrepp inte är ovanligt att förundersökningar läggs ned och åtal ogillas på den grunden att det inte föreligger något fullbordat snatteribrott eller att tillägnelseuppsåt inte kunnat styrkas.

Man kan således vid utredningen av ett butikstillgrepp inte nöja sig med ett enkelt erkännande av den misstänkte. Händelseförloppet måste i stället klarläggas i alla de hänseenden som krävs för att man skall kunna göra ett välgrundat ställningstagande i ansvarsfrågan. I det lagstiftningsärende som föranleddes av Åklagarutredningens betänkande (SOU 1992:61) Ett reformerat åklagarväsende uttalades bl.a. att det ofta torde krävas goda kunskaper i straffrätt för att avgöra om situationen är problematisk ur rättslig synvinkel eller inte (se prop. 1994/95:23 s. 106 f.).

Av det nu sagda framgår att butikssnatteri generellt sett inte är en brottstyp av alldeles okomplicerat slag. En förutsättning för att beslutsfattaren skall kunna ta ställning i ansvarsfrågan på ett riktigt sätt är uppenbarligen att den misstänkte har lämnat en redogörelse för det inträffade som på ett tillfredsställande sätt belyser de olika moment i händelseförloppet som är av betydelse för den rättsliga bedömningen av det inträffade. För att den misstänkte å sin sida skall kunna ta ställning till en anklagelse om snatteri på ett rationellt och välövervägt sätt måste han bl.a. ha klart för sig vad som i objektivt hänseende krävs för att ett fullbordat snatteribrott skall föreligga samt inse vad som fordras för att gärningen skall anses ha begåtts uppsåtligen. Det finns en betydande risk för att en skriftlig berättelse från den misstänkte i många fall inte kommer att uppfylla de krav som måste ställas på en sådan. Man måste i detta sammanhang särskilt beakta att förmågan att uttrycka sig i skrift i hög grad varierar från en person till en annan. Ett muntligt förhör ger utredaren helt andra möjligheter att få de rättsligt relevanta frågeställningarna belysta på ett tillfredsställande sätt. Han kan vid ett sådant förhör exempelvis genom frågor och påpekanden direkt avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i den misstänktes berättelse.

Det kan sammanfattningsvis konstateras att inhämtande av en skriftlig berättelse från den misstänkte som ersättning för ett muntligt förhör i allmänhet inte är någon lämplig utredningsmetod i snatteriutredningar.

Fastställandet av den misstänktes identitet

Jag kan också vad gäller frågan om identifieringen av en misstänkt hänvisa till mina uttalanden i snattefonärendet (s. 162 f.).

Det får självfallet inte förekomma att någon felaktigt blir föremål för åtal eller tillställs ett strafföreläggande av det skälet att den person som har blivit ertappad med ett brottsligt handlande inte har blivit identifierad på ett godtagbart sätt. Identifieringen av brottsmisstänkta personer är ett centralt inslag i förfarandena att rapportera brott som har kommit till en polismans kännedom och att upprätta brottsanmälningar. Dessa förfaranden utgör åtgärder vid myndighetsutövning (se NJA 1994 s. 325) och kan därför inte utan uttryckligt lagstöd helt eller delvis överlätas till ett enskilt rättssubjekt (jfr 11 kap. 6 § tredje stycket regeringsformen). Det är således en uppgift för polisen att identifiera den som är misstänkt för snatteri.

Det ligger i sakens natur att en identitetskontroll, för att uppfylla rättssäkerhetens krav, måste göras vid ett personligt sammanträffande mellan den misstänkte och den befattningshavare inom polisen som har till uppgift att utföra kontrollen. Ett

sådant förfarande ger möjlighet till kontroll av legitimationshandlingar eller användning av andra tillförlitliga metoder som utnyttjande av kopior av foto och passunderlag från passregistret.

Det får således över huvud taget inte förekomma att en blankett avsedd för lämnande av en skriftlig berättelse tillställs en misstänkt som inte dessförinnan har identifierats på nu angivet sätt, t.ex. i samband med att polis har kommit till platsen. Enligt vad Polismyndigheten i Stockholm har uppgett använder den inte blanketten om inte kravet på en tillfredsställande identifiering av den misstänkte är uppfyllt. Jag vill i sammanhanget erinra om att en polisman som kommer till en brottsplats enligt reglerna om s.k. primärutredning om möjligt skall färdigställa utredningen på plats. Om utredningen färdigställs direkt på platsen, finns det uppenbarligen över huvud taget inte någon anledning att fordra in en skriftlig berättelse från den misstänkte.

Så kallad slutdelgivning enligt 23 kap. 18 § första stycket RB

Reglerna i 23 kap. 18 § första stycket RB ger den misstänkte och hans försvarare rätt bl.a. att ange den utredning de anser önskvärd och i övrigt anföra vad de anser nödvändigt. Underrättelse om detta skall lämnas eller sändas till den misstänkte och hans försvarare, varvid skäligt rådrum skall beredas dem (s.k. slutdelgivning). Åtal får inte beslutas, innan detta har skett. Frågan om formerna för slutdelgivning har behandlats i ett antal JO-ärenden (se t.ex. JO 1996/97 s. 64 och 72 samt 1997/98 s. 164).

Genom reglerna i 23 kap. 18 § RB säkerställs att den misstänkte får tillfälle att lämna synpunkter på den utredning som har genomförts och att framställa önskemål om att den skall kompletteras i något avseende, innan åklagaren tar ställning i åtalsfrågan. Han får härigenom möjlighet att tillföra ärendet uppgifter som kan ha betydelse för frågan om lagföring skall ske.

Som framhålls i Rikspolisstyrelsens yttrande är det inte möjligt att slutdelge den misstänkte redan i samband med att polisen fordrar in en skriftlig berättelse från honom, eftersom utredningen då ännu inte är slutförd.

Sammanfattande anmärkningar

Vad som har sagts i det föregående kan sammanfattas på följande sätt.

Förundersökningskungörelsen tillåter enligt sin ordalydelse att man under en förundersökning inhämtar uppgifter i skriftlig form från den misstänkte, och det har uppenbarligen förutsatts att denne i samband därmed skriftligen får underrättas om misstanken enligt 23 kap. 8 § första stycket RB. Ett sådant förfarande förutsätter emellertid att sakförhållandena i ärendet är okomplicerade. Som närmare har utvecklats i det föregående är detta ofta inte fallet i snatteriutredningar.

Härtill kommer att identifieringen av den misstänkte under alla förhållanden måste göras vid ett personligt sammanträffande mellan den misstänkte och en befattningshavare vid polisen. En grundläggande förutsättning för att uppgifter som lämnas på en blankett av det här aktuella slaget skall kunna läggas till grund för ett

ställningstagande i ansvarsfrågan är att det inte kan råda något tvivel om att uppgifterna verkligen härrör från den misstänkte.

Det är vidare inte rättsligen möjligt att slutdelge den misstänkte enligt 23 kap. 18 § första stycket RB genom att tillstålla honom en blankett där han samtidigt för första gången delges misstanke enligt samma lagrum och uppmanas att dels ta ställning till misstanken, dels lämna en egen redogörelse för det inträffade.

Det sagda medför sammantaget att användningsområdet för blanketter för inforande av skriftliga berättelser från misstänkta i snatteriutredningar framstår som synnerligen begränsat.